

Полікультурне виховання учнів на уроках англійської та іноземної мови у початковій школі США

Невід'ємним складником державної політики переважної більшості країн світу й України в тому числі є політика полікультурності. Вітчизняні урядовці та освітяни усвідомлюють, що в умовах інтеграції в європейський освітній простір, процесів глобалізації, інтернаціоналізації, входження в інформаційне суспільство важливого значення набуває формування полікультурно компетентної особистості, яка толерантна до проявів етнічно-культурної різноманітності й готова до ефективної життєдіяльності в багатокультурному соціальному просторі. У зв'язку з цим на початку XXI століття актуалізувалось завдання полікультурного виховання підрастаючого покоління в школі як одній з наймасовіших соціальних інституцій сучасності.

Недостатня розробка проблеми полікультурного виховання у вітчизняній педагогічній науці й практиці зумовлює потребу у вивченні передового зарубіжного досвіду в окресленій галузі. Особливо корисними вважаємо надбання американських освітян. Адже США історично склались і розвивались як країна іммігрантів, яка пройшла нелегкий шлях від політики "плавильного казана", коли всі етнічні меншини повинні були "розплавитись" і перетворитись в єдину гомогенну націю – американський народ, до визнання права кожного на збереження і розвиток своєї мови і культури. Метою нашої статті є дослідити процес полікультурного виховання учнів початкової школи США на уроках англійської та іноземної мови.

Перш за все, хочемо зауважити, що на сучасному етапі американські учні відстають від своїх однолітків інших країн в іншомовній освіті. Тому значно зросла потреба у вивченні іноземних мов у США. Освітяни зазначають, що недолік володіння іноземними мовами зменшує можливості налагодження дипломатичних стосунків, іноземної торгівлі та погіршує розуміння навколишнього світу. Знання іноземних мов є обов'язковою вимогою для фахівців більше ніж ста професій і тому вважається необхідним для збереження США своєї конкурентоспроможності в науці, торгівлі та інших галузях людської діяльності.

Особлива актуальність іншомовної освіти назріла в США після трагічних подій 11 вересня 2001 року. Однією з причин терористичних актів політики вважають відсутність фахівців зі знанням іноземних мов, які могли б запобігти трагедії. Таким чином, знання іноземних мов пов'язують із забезпеченням національної безпеки держави, підтримкою її свободи та демократії у XXI столітті. В умовах поліетнічної країни воно сприяє культурному порозумінню між людьми, що спілкуються різними мовами. Тому суттєве значення для підвищення рівня полікультурної вихованості учнів початкової школи має вивчення мов етнічних меншин та іноземних мов. Вивчаючи мову іншої етнолінгвістичної групи, учні мають можливість познайомитися зі звичаями, традиціями, нормами поведінки та моделями мислення представників інших культур, тобто вчаться функціонувати в двох культурах і поважати інші культури.

Вибір іноземної мови, яка буде вивчатись у школі, залежить від багатьох чинників (географічних, політичних, демографічних та ін.) і в різний час перевага віддавалась тій чи іншій мові. Наприклад, наприкінці XIX ст. – на початку XX ст. панівне положення серед іноземних мов у північній частині країни мала німецька мова, у 60-х рр. XX ст. перевагу віддавали французькій мові, у 80-х роках XX ст. – японській [1:30].

На початку XXI століття відбувся процес диверсифікації іноземних мов у початкових школах США, викликаний головним чином національними інтересами держави. Підвищилась увага до мов, які традиційно не вивчались у США як іноземні: китайської, арабської, японської, російської, корейської та ін. Наразі найбільш поширеною вважається іспанська мова. Нерідко вибір мови зумовлений етнічним складом спільноти. Тому іспанська мова може поступитись місцем китайській або арабській мові в

недалекому майбутньому. Також активно вивчаються французька, латинська та німецька мови.

Важливим аспектом полікультурного виховання учнів американської початкової школи є *білінгвальне навчання*. Воно означає створення спеціальних білінгвальних класів і шкіл, у яких через певну організацію навчання і навчальні матеріали підтримується вивчення рідної мови учнів, а також вивчається англійська мова [2]. Існує декілька видів білінгвальних навчальних програм: перехідне білінгвальне навчання, структурне занурення, підтримуюча білінгвальна програма та двостороннє білінгвальне навчання. Сьогодні найбільш популярною в США є програма перехідного білінгвального навчання (*transitional bilingual education*). Вона розрахована на використання рідної мови учня до того часу, поки він не оволодіє англійською мовою в достатній мірі, щоб повністю перейти на англійську мову навчання [3:294]. Відповідно до вимог федерального закону *No Child Left Behind* ("Не залишити без уваги жодної дитини") (2002 р.), цей процес не повинен тривати довше трьох років [4].

Найбільш вдалою програмою білінгвального навчання для реалізації полікультурного виховання учнів вважається програма двостороннього білінгвального навчання (*two-way bilingual education*). Прикладом такої програми є програма "Амігос", започаткована в 1986 році в школі імені Роберта Ф. Кеннеді (м. Кембридж, штат Массачусетс). У ній навчаються англосовні та іспаномовні учні, починаючи з дитсадка і до восьмого класу включно. Існують різні варіанти поєднання іспанської й англійської мов для різних вікових груп і навчальних предметів. У програмі працюють в основному білінгвальні вчителі. Білінгвальність у цій програмі є кінцевою метою навчання [5].

Національний центр досліджень у галузі культурного різноманіття і вивчення другої мови (*National Center for Research on Cultural Diversity and Second Language Learning*) в 1993 році провів дослідження програми "Амігос" і опублікував свій схвальний відгук. Нами було вивчено результати дослідження цієї програми, проведеного американськими вченими в 1998 році. Результати засвідчують, що навчання в двосторонніх білінгвальних програмах дає високі результати успішності школярів з основних навчальних предметів і має великий виховний потенціал. Автори дослідження вчені М. Казабон, Е. Ніколадіс та В. Ламберт вважають, що саме двостороннє білінгвальне навчання буде домінуючим в американських школах у недалекому майбутньому. Донна Крістіан, віцепрезидент Центру прикладної лінгвістики (м. Кембридж, штат Массачусетс), оцінюючи значення виховного потенціалу програми "Амігос", називає двостороннє білінгвальне навчання "хвилею з майбутнього" [6:714].

Проте, проблема мови навчання учнів в американській державній школі не є суто педагогічною, а в значній мірі соціально-політичною. У суспільстві США міцно вкоренилось упередження, суть якого полягає в тому, що для успішного працевлаштування і кар'єрного росту необхідні хороші знання саме англійської мови. У ряді штатів пройшли референдуми з питання білінгвальної освіти. За їх результатами білінгвальне навчання було скасоване у штатах Каліфорнія (1998 р.), Аризона (2000 р.), Массачусетс (2002 р.). Проте громадяни штату Колорадо на референдумі у листопаді 2002 року проголосували на користь білінгвальної освіти. Програми білінгвального навчання продовжують діяти також у штатах Нью-Джерсі, Нью-Йорк, Флорида, Іллінойс та інших. В основному це іспансько-англійські, китайсько-англійські й корейсько-англійські білінгвальні програми [7].

Прихильники білінгвального навчання вважають, що мова є значущою детермінантою культурної ідентифікації індивіда, і держава в особі школи зобов'язана усіляко підтримувати можливість вивчення і збереження школярами їх рідної мови. Теоретики полікультурного виховання переконані, що білінгвальне навчання виконує важливу роль у процесі набуття полікультурної компетентності всіма школярами. Для учнів, що є вихідцями з мовних меншин, воно є важливою умовою усвідомлення своєї

культурної та етнічної ідентичності й позитивної оцінки своєї рідної мови. Дітям з англійськомовних сімей вивчення мов етнічних меншин дає можливість успішної адаптації до нових культур і нового соціального оточення, зменшення етнічних стереотипів і упереджень щодо представників інших етнічно-расових груп. Вивчення мови супроводжується вивченням культури народу, який є її носієм, і сприяє багатогранному розвитку толерантної особистості.

Отримання лінгвокультурологічних знань на уроках англійської мови органічно поєднується з оволодінням навичками міжкультурної комунікації. Наприклад, педагог Сюзан Хант (Susan C. Hunt), яка має великий стаж роботи в державних школах міста Хемптона (штат Нью Джерсі), ділиться своїм досвідом виховної роботи на уроці англійської мови. Використання таких інтерактивних методів полікультурного виховання, як гра, змагання, бесіда, командна співпраця та інші, сприяє розвитку в учнів умінь міжкультурної комунікації та вирішення конфліктів [8]. У процесі спілкування, зіставлення різних точок зору вчителі намагаються виховувати в учнів поважливе ставлення до іншої думки, сприйняття різномудства всередині групи як позитивного явища, розуміння важливості існування різних підходів до вирішення проблеми.

На уроках *літератури* в американській початковій школі значна увага приділяється знайомству з творчістю авторів різного етнічного походження. Літературні твори є своєрідним "вікном" у життя й культуру певного етносу. Вони мають можливість у доступній для будь-якого віку, яскравій художній формі розповісти про основні цінності, норми моралі й поведінки, звичаї і традиції расових та етнічних груп. Як стверджує дослідниця дитячих автентичних полікультурних творів К. І. Пірофскі, викладач університету Сан Жозе (San Jose State University), включення полікультурних творів до програми з літератури знайомить всіх учнів з різними культурами й мовами, а також сприяє більшій зацікавленості своєю рідною культурою та мовою учнів, що походять з етнічних меншин, підвищує рівень їх самооцінки й поваги до власного етнічного спадку [9]. Хороша дитяча полікультурна книга описує не лише відмінності між культурами, а підкреслює те, що їх об'єднує, висвітлюючи при цьому універсальну сутність і багатство відтінків людської природи.

Сьогодні в США вчителі мають досить широкий вибір дитячих літературних творів полікультурного характеру, в тому числі зразків фольклору. Для вивчення пропонуються прислів'я, лічилки, приказки, казки, легенди та міфи різних етносів. Публікуються збірники оповідань, книги для читання, художні твори авторів різного походження.

Проте, як зазначають американські дослідники, значно більша частина літератури для дітей усе ще висвітлює досвід і погляди представників "основного потоку" суспільства. Далеко не всі запропоновані полікультурні літературні зразки є расово неупередженими. Багато з них містять стереотипи щодо представників етнічних меншин. У зв'язку з цим видавці автентичних полікультурних літературних творів авторів афроамериканського, арабського, латиноамериканського, єврейського, індіанського, західноєвропейського походження та країн тихоокеанського регіону об'єдналися і створили "Раду з полікультурного виховання й публікації полікультурних творів" (The Multicultural Publishing and Educational Council) [10:86]. На сайті організації розміщено список рекомендованої дитячої полікультурної літератури, а також зазначено характеристики автентичної полікультурної книги. Американська вчена Дж. Глазер (Joan I. Glazer) узагальнила дослідження щодо вимог до дитячої автентичної літератури полікультурного характеру. Її зміст повинен відповідати таким характеристикам:

- точність: інформація та ілюстрації, представлені в книзі, повинні бути правдивими, точними й сучасними;

- опис діючих персонажів: усі персонажі повинні бути унікальними, а не збірними образами, імена героїв повинні відображати певну культуру й етнічний досвід, самі герої повинні нести позитивну конотацію (бути сильними, активними, проявляти здатність вирішувати проблеми) і зображуватись рівноправними членами суспільства;

- мова твору: обов'язковою умовою є повна відсутність принизливих і образливих термінів і висловлювань на адресу всіх культурних груп;
- точка зору: мовна й культурна різноманітність повинна розглядатись як позитивне явище, яке заслуговує на заохочення, вивчення та всіляку підтримку;
- ілюстрація: слід уникати стереотипних карикатур, які представляють унікальні характеристики зовнішності представників різних етносів, такі як зачіска, риси обличчя, національний одяг та інші;
- загальне враження: книга повинна відображати позитивне чи нейтральне ставлення до будь-якої культури й справляти приємне враження на читача.

Щоквартальне періодичне видання "Полікультурний огляд" (Multicultural Review) пропонує на своїх сторінках аналіз полікультурної літератури для дітей щодо її відповідності сучасним вимогам до автентичних літературних творів, а також рекомендації вчителям щодо її використання [11].

Розповсюдженою практикою вчителів американських початкових шкіл є створення в класних кімнатах *бібліотек полікультурної літератури*, якою учні можуть вільно користуватись, обмінюватись і обговорювати. Педагог Дж. Хігінс, на основі свого багаторічного досвіду роботи в школі, а також проведеного дослідження багатьох зразків полікультурних творів для молодших школярів, склала й розмістила на спеціальному сайті список рекомендованих автентичних книжок для різноманітного етнічного учнівського складу початкової школи. До нього Дж. Хігінс включила 30 ілюстрованих книжок і 5 книжок для читання, які, на її думку, відповідають усім нормам, починаючи від якості друку та художнього оформлення, і закінчуючи змістом [12].

Підсумовуючи сказане, вважаємо, що полікультурне виховання учнів американської початкової школи на уроках англійської та іноземної мови – складний процес, результатом якого є об'єктивні уявлення про етнокультурне різноманіття класу, школи, країни й світу в цілому, вироблення моделей поведінки, які забезпечують взаємодію з представниками різних народів і культур на основі толерантного ставлення до них, а також набуття досвіду міжкультурної взаємодії.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Смелянська В. В. Тенденції розвитку раннього навчання іноземних мов у початковій школі США : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / Смелянська Вікторія Володимирівна. – Ніжин, 2011. – 262 с.
2. Джуринский А. Н. Воспитание в России и за рубежом. – 110 с. [Електронний ресурс] / А. Н. Джуринский. – Режим доступу: <http://prosv.informika.ru/metod/dgur/9.html>
3. Лук'янчук С. Ф. Двомовне навчання в громадських школах США: минуле і сучасний стан / С. Ф. Лук'янчук // Наукові записки. Серія „Психологія і педагогіка”. – Острог : Вид-во НаУ „Острозька Академія”, 2007. – Вип. 9. – С. 290 – 299.
4. No Child Left Behind Act [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.en.wikipedia.org/wiki/No_Child_Left_Behind_Act
5. Robert F. Kennedy School, AMIGOS Two-Way Immersion Program [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://www.alliance.brown.edu/pubs/pos/rfkennedy.html>
6. Wornshop, Richard. Bilingual Education / Richard Wornshop // Education as an Agent for Change / ed. by J. Mirel. – Fall 1997. – P. 698 – 716.
7. Gollnick, Donna M. Multicultural Education for Exceptional Children [Електронний ресурс] / Gollnick, Donna M., Chinn, Philip C. – ERIC Digest. – № E 498. – 2009. – Режим доступу до журн. : <http://www.tolerance.org/magazine/number-36-fall-2009/colorblindness-new-racism>

8. Hunt, Susan C. Defining Multicultural Terminology [Электронный ресурс] / Susan C. Hunt. – Режим доступа : <http://www.tolerance.org/activity/defining-multicultural-terminology>
9. Pirofski, Kira Isak. Multicultural Literature and Children's Literary Canon [Электронный ресурс] / Kira Isak Pirofski. – Режим доступа : <http://www.edchange.org/multicultural/papers/literature.html>
10. D'Angelo, Andrea M. Using Multicultural Resources for Teachers to Combat Racial Prejudice in the Classroom [Электронный ресурс] / D'Angelo, Andrea M. and Dixey, Brenda P. // Early Childhood Education Journal. – Winter 2001. – Vol. 29. – № 2. – P. 83 – 87. – Режим доступа до журн. : <http://www.content/120nl69m37352377/fulltext.pdf>
11. The Review of the Month for May [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.isomedia.com/homes/jmele/rotm.html>
12. Higgins, Jennifer Johnson. Multicultural Children's Literature: Creating and Applying an Evaluation Tool in Response to the Needs of Urban Educators [Электронный ресурс] / Jennifer Johnson Higgins. – Режим доступа : <http://www.newhorizons.org/strategies/multicultural/higgins.htm>